



Province of the  
**EASTERN CAPE**  
EDUCATION

**MOHATO O PHAHAMENG**

**KEREITI YA 9**

**PUDUNGWANA 2018**

**SESOTHO PUO YA LAPENG P2**

**MATSHWAO: 50**

**NAKO: Dihora tse 2**



---

Pampiri ena e na le maqephe a 10.

---

**DITAELO LE MOHLABUWA**

1. Pampiri ena e na le dikarolo tse tharo:

KAROLO YA A: TEMAKUTLWISISO (25)  
KAROLO YA B: KGUTSUFATSO (5)  
KAROLO YA C: TSHEBEDISO YA PUO (20)

2. Bala ditaelo TSOHLE ka hloko.
3. Araba dipotso TSOHLE.
4. Qala karolo e NNGWE le e NNGWE leqepheng le letjha.
5. Seha mola qetellong ya karolo e NNGWE le e NNGWE.
6. Nomora dikarabo tsa hao jwalo feela ka ha dipotso di nomorilwe pampiring ya dipotso.
7. Tlola mola dipakeng tsa dikarabo tsa hao.
8. Dipotso tsohle di arajwe ka Sesotho.
9. Ngola ka mongolo o makgethe mme o balehang.

**KAROLO YA A: TEMAKUTLWISISO****HO BALA LE HO BOHA****POTSO YA 1****TEMA YA 1: TEMAKUTLWISISO**

Bala seratswana sena o nto araba dipotso tse latelang:

**Lekgoba la dithethefatsi le a bua**

*Sadia Palmer (38) o utulla ka moo dithethefatsi di sentseng bophelo ba hae. Jwale bo se bo kgutletse madulong.*

- 1 Ke tswa lelapeng le nang le lerato Laudium, Tshwane. Ke hodisitswe ke lelapa la Mahindu mme ke hotse hantle le boausi ba ka. Ha re hola e ne e le nna lerabele, ke rata ho etsa ntho ya ka mme hangata ke fapana le batswadi ba ka. Le ha ke ne ke ikenya mathateng, ke ne ke sa sebedisi dithethefatsi. Jwale ho ile ha mmakatsa ha ke ba lekgoba la dithethefatsi ha morao bophelong.
- 2 Ke na le bana ba banana ba babedi, feela dintho ha di a ka tsa tsamaya hantle dipakeg tsa ka le ntate wa bona. Ka mora ho ba le bana ka nona (ka ba saese 40). ke dula ke tletleba ka botenya ba ka, ya ba motswalle o re ke leke ecstasy e tla fokotsa takatso ya ka ya dijo mme e ntheole mmele. Ke ne ke tatile mme ka se ke ka qeaqea ho e leka. Ke ne ke sebedisa ecstasy mafelong a beke mme ke sa je hohang. Ho nkile selemo ho etsahala yaba ke theoha mmele. Ka mora selemo ka susumetswa ho leka cocaine(coke). Ka nako eo lebaka e ne e se ho theola mmele, empa ho tahwa.
- 3 Ka letsatsi le leng ka tshwarelwa ho ba le dithethefatsi. Ke ne ke na le Pakana e fedileng empa e na le bohashana ba coke, feela e sa lekana hore mapolesa a ka nqosa. Ka tshwarwa yaba ke tswa ka beili jwale ke se ke le senokwane ka molao. Ka se ithute letho ka ho tshwarwa ha ka, ka tswela pele ho tahwa. Ha o sebedisa sesebediswa se sa lokang o hohela le batho ba sa lokang. Ke ne ke na le mohlankana wa tsotsi hape a rekisa dithethefatsi mme re dula re tsuba. Sehlopheng sa rona ho ne ho na le banana ba 20 le bashanyana mme maphelo a rona a dikadikilwe ke coke. Re e nahana, re e reka, re e tsuba, re bua leshano ka yona hape re e pata. Ke ne ke sa tsubele pela bana ba ka, feela moradiaka e moholo ya neng a le dilemo di robong, a belaela boitshwaro ba ka yaba o qala ho fata mokotlana wa ka. A fumana pakana ya coke yaba o e fa ntatae. Ka le hlhlamang a nkamoha bana. Ka nako eo ho ne ho le monate ke se na boikarabelo hape ho se motho ya etsang ke ikutlwe molato. Motsotswaneng oo ke neng ke sa tahwa ka ona, ke ne ke ba hopola mme ke tetebela maikutlo. Ebe ke sebedisa coke ho bebofatsa bohloko.

Ke ne ke dumelletswe ho bona bana ba ka ka beke ya bobedi feela mme moradiaka e moholo a sa batle ho mpona. Setswalle sa rona se ile sa senyeha mme a se hlole a ntshepa.

4 Ke tsubile coke dilemo tse pedi. E mong wa banana bao ke neng ke tsuba le bona o ne a e na le molao o reng – hore na o tahlilwe ha kae, ka sontaha se seng le se seng o ya kerekeng. Ka sontaha se seng a tsamaya le nna. Pele ke ile ka hana ya ba o re ke dulelle morao ka kerekeng ke mo emele. Ha ke ntse ke dutse ka utlwa matsoho a ka a futhumala ka qala ho lla. Ka utlwa moya o halalelang mme e ka modimo o tlile ho tla mpholosa. Kgolo ena ya moya e ile ya fetola bophelo ba ka. Ke nkile selemo pele nka bolella moruti dibe tsa ka, feela ka mora ho ipolela ka imoloha. Kajeno ke motlotlo ka ho bua ka mathata a ka. Moruti wa ka, Edwin Bennett, eo ke mmitsang 'ntate wa ka wa semoya' o nthusitse hore ke fole. Batho ha ba dumele hore ha ke ya ya sebakeng sa tlhabollo. Thapelo ya ka ya letsatsi e re 'Modimo nthuse ho qoba meleko' mme qetellong ya letsatsi ka leng ke a mo leboha ha a mphile matla a ho hlola. Ka mora dikgwedi tse tsheletseng ke tloheletse ho tsuba, moleko wa fihla. Ka nahana hore ke na le kgetho tse pedi; ho tswela pele ka bophelo kapa ho tlohela dithethefatsi. Ka di tlohela.

[E qotsitswe le ho hlophiswa ho tswa ho *Bona* ya Phupjane 2012: 62]

1. Bolela mabaka a MABEDI a entseng hore Sadia a sebedise dithethefatsi. (2)
2. Ke mefuta efe ya dithethefatsi e neng e sebediswa ke Sadia? (2)
3. Ho ile ha hlahella jwang ho ntata bana ba Sadia hore Sadia o sebedisa dithethefatsi, mme ditlamorao tsa seo e bile dife? (3)
4. Na ke toka hore motswadi ha a sebedisa dithethefatsi a amohuwe bana ba hae? Tshehetsa karabo ya hao. (2)
5. Sadia o sebedisitse dithethefatsi nako e kae? (1)
6. Bolela hore na polelo e latelang ke nnete kapa mafosisa, mme o tshehetse karabo ya hao ka qotso e utlwahalang ho tswa seratswaneng. Se lebale ho sebedisa matshwao a qotso (" ") karabong ya hao.  
Sadia o ile a tlohela ho sebedisa dithethefatsi kamora hore a tshwarwe (2)
7. Batho ba sebedisang dithethefatsi ba fumana thuso hokae hore ba kgone ho tlohela ho di sebedisa? (1)

8. Kgetha karabo e nepahetseng ka ho fetisisa polelong e latelang:  
Sadia o thusitswe ke eng hore a kgone ho tlohella dithethefatsi?
- A Banana bao a neng a tsuba le bona.
  - B Ho ya kerekeng moo a thusitsweng ke moruti.
  - C Ho tshwarwa ha hae.
  - D Moradi wa hae. (1)
9. Ntle le lebaka la Sadia, ha o nahana ke mabaka afe a ka etsang hore motho a iphumane a sebedisa dithethefatsi? Bolela mabaka a MABEDI. (2)
10. Lerabele ke motho ya jwang? (2)
11. Fana ka lebitso la moruti wa Sadia. (1)
12. Sadia o nkile nako e kae pele a ka ipolela dibe tsa hae ho moruti? (1)

## TEMA YA B: HO BOHA SETSHWANTSHO

Boha setshwantsho sena o ntano araba dipotso o ipapititse le sona.



[E qotsitse le ho hlophiswa ho tswa ho [www.google.com](http://www.google.com) (online)]

13. Ka polelo e le NNGWE, hlalosa hore o bona eng ditshwantshong tse latelang? (1)
14. Ho ya ka ditshwantsho, ke dife ditlamorao tsa ho sebedisa dithethefatsi? (2)
15. Bontsha tshwano dipakeng tsa tema ya A le tema ya B. (2)

**MATSHWAO A KAROLO YA A: 25**

**KAROLO YA B: KGUTSUFATSO****POTSO YA 2**

Bala seratswana sena o ntano se kgutsufatsa ka mantswe a 70 ho ya ho a 80.

- Sebedisa mantswe a hao ka hohle ka moo o ka kgonang ka teng empa o sa fetole moelelo wa seratswana.
- Ngola o itshetlehile sehloohong sena “Bohlokwa ba dioli”.
- Hopola ho ngola palo ya mantswe qetellong ya kgutsufatso.
- Ngola ka mokgwa wa seratswana se momahaneng.

**Bohlokwa ba dioli**

Ho sidila letlalo la hlooho ka oli ho ntlafatsa phallo ya madi, ho ngobofatse le ho bentsha moriri, ka mona ho ntse ho o hodisa. Tsela ena e tla thibela le hore moriri wa hao o robehe ka pele. Titjhere ya Schwarzkof Smooth 'n shine, ngaka Tebogo Lehutso o re ho bohlokwa ho tseba hore ke oli efe e tshwanetseng moriri wa hao. Ke lena lenane la dioli tse fapaneng le melemo ya tsona:

Argan oli e monya metsi le ho matlafatsa moriri. E sireletsa le moriri hore o se be thata pele o sebedisa sesebediswa sefe kapa sefe se tjhesang. Ngaka Tebogo o re o ka tshasa oli ena bonyane ha nngwe ka beke. Feela, o lemosa hore o se e sebedise ho feta tekano hobane e ka kiba karolo ya moriri e nang le masoba. O eletsa hore o sebedise e lekanang le 20c e lewana.

Castor oli e ntlafatsa letlalo la hlooho, e leng ntho e thusang ho hodisa moriri. E loketse le ho sireletsa dintlha tsa moriri. Sebedisa oli ena pele o robala; kama moriri ka makgethe mme o rwale tuku ya silika ho thusa ho kwalla mongobo. Bakeng sa sephetho se setle, tshasa e lekanang le 50c e lewana. O ka kopanya castor oli le dihlahiswa tse ding ho eketsa mongobo.

Moroccan oli e loketse ho alafa bokahare ba moriri. Ngaka Tebogo o re ho betere ho e tshasa moriring o metsi pele o o omisa. Sena se tla dumella moriri wa hao ho kwalla dimatlafatsi tsohle. Oli ena e fepa le letlalo la hlooho. O lemosa hore o e sebedise ka makgetlo a fetang a mane ka beke – ho sebedisa ntho e nngwe e sele ho tla kiba masoba a letlalo la hlooho.

[E qotsitswe le ho hlophiswa ho tswa ho *Bona* ya Phupu 2015: 18]

**MATSHWAO A KAROLO YA B: (10 ÷ 2) 5**

## KAROLO YA C

### POTSO YA 3

#### MELAO LE TSHEBEDISO YA PUO

##### Ke susumeditswe ke pale ya Masasa

Kgatiso ena e na le lesedi le lengata, mme ke thabile! Kgweding ena re ntsha makasine ya rona ya pele Bona Man. Ka dilemo mme le wena o ka tjho, Bona e bile ya basadi haholo ho feta ka moo e neng e le ka teng. Jwale, re ne re batla ho etsetsa banna, bahlankana, boabuti le bomalome ba rona sebaka seo ba tla fumana lesedi le dingolwa tse ba rutang le tse ba thabisang – tse ngoletsweng banna ke baholo ba banna! Jwale Bona Man e tla ba karolo ya makasine eo o e ratang mme e tla hlahella koranteng e nngwe le e nngwe. Kgweding ena ka hara makasine ya rona e kgolo, re bua ka sebakadi sa rona se hapileng SAFTA, Masasa Mbangeni, ya utullang tse ngata ka yena –mathata a hae le hore o qetelletse a hlwele Thaba ya Kilimanjaro! Pale ya hae e nthusitse haholo mme ke tshepa hore e tla o susumetsa le wena. Ho tsa ditjhelete, re eletsa batho ba rona ba bangata ba nang le lebitso le lebe dikolotong. Ha o ka ikgalemela o tla tswa dikolotong.

[E qotsitswe le ho hlophiswa ho tswa ho *Bona* ya Phupu 2015: 03]

- 3.1 Polelo e latelang e ho lekgathe lelwale, e ngole hape mme o e fetolele ho lekgathe letlang: (1)
- Kgweding ena re ntsha makasine ya rona ya pele.
- 3.2 Bolela hore lebitso lena le latelang le wela tlasa sehlopha sefe sa mabitso: (1)
- Lesedi
- 3.3 “Kgatiso **ena** e na le lesedi le lengata.” Polelong ena lentswe le ntshofaditsweng ke lesupi le haufi. Ngola polelo ena hape, mme o e fetolele ho lesupi le hojana. (1)
- 3.4 “Ha o ka **ikgalemela**, o tla tswa dikolotong.” Bolela hore lentswe le ntshofaditsweng ke mofuta ofe wa leetsi. (1)
- 3.5 Sehella le hlalotsi si polelong e latelang, o be o bolele hore ke lehlalotsi la mofuta ofe: (2)
- Nkgono o phehile dijo tse monate kajeno.
- 3.6 Ngola malatodi a mantswe a latelang:
- 3.6.1 Natefelwa (1)
- 3.6.2 Banna (1)



- 3.7 Ngola bonngwe ba lentswe le latelang:  
Bashanyana (1)
- 3.8 Fana ka leemedi la lentswe le latelang ho tswa seratswaneng:  
Masasa Mbangeni (1)
- 3.9 Sehella lekgethi polelong e latelang, o be o bolele hore ke lekgethi la mofuta ofe:  
Re eletsa batho ba nang le lebitso le lebe. (2)
- 3.10 Ngola mahlalosongwe a mantswa a latelang:  
3.10.1 Ho thata (1)  
3.10.2 Sheba (1)
- 3.11 Sebedisa lentswe “**thaba**” ho ngola dipolelo tse PEDI tse fupereng meelelo e sa tshwaneng (meelelo mengata). (4)
- 3.12 Ngola letshwao le latelang la puo ka mantswa.  
▪ (1)
- 3.13 Qolla polelo e le NNGWE ho tswa seratswaneng eo e leng lerui. (2)
- 3.14 Kenya lekopanyi le nepahetseng dipolelong tse latelang:  
Masasa Mbangeni ke sebakadi sa dipale se seholo. Masasa Mbangeni o hapile SAFTA. (2)
- 3.15 Arola lentswe lena “**sebakadi**” ho ya ka dinoko tsa lona ho totobatsa Moelelo. (2)
- 3.16 Bolela hore SAFTA e emetse eng? (2)
- 3.17 Fana ka mohlala wa lebitso le le LENG leo e leng lebitso kgopolo. (1)
- 3.18 Fetolela polelo e ntshofaditsweng ho puo pehelo: **Re eletsa batho ba rona ba nang le lebitso le lebe dikolotong.** (2)

**[30]**

**POTSO YA 4: THOTHOKISO**

Bala thothokiso ena o ntano araba dipotso tse latelang:

**Robben Island**

1. Ditjhaba tholang le mamele pina ya boitseko,
2. Le mamele ho tuduana ha maqhubu lewatle,
3. Watleng la atlelantiki ho metse sehlekehleke,
4. Hara hlekehleke tsa lefatshe sena ke sa dipolotiki.
  
5. Akgang mahlo le shebele ka bophirimela,
6. Le shebele ka mawatleng Kapa Bophirimela,
7. Watle la Atlelantiki le konne hlekehleke sa kgotso,
8. Le fupere thwasane la tokoloho, Robben Island.
  
9. Robben Island ha e tlohe melomong ya matjhaba,
10. Ha se feela, ke teng moo ho phetseng dikakapa,
11. Qhoqhobela tsa tokoloho boNelson Mandela,
12. Dipolotiki tsa boANC le PAC di tuduane Robben Island.
  
13. Ka 1990 F.W de Klerk a lokolla, Mandela,
14. maAfrika Borwa ra khueletsa kgethollo ka 1994,
15. Ra lokoloha ditlamong tsa kgethollo ra nyakalla,
16. Ra re Robben Island, sehlekehleke sa tokoloho,
17. Amandla! Ngawethu!
18. iAfrika! Mayibuye!

- 4.1 Thothokiso ee ke ya mofuta ofe? (1)
- 4.2 Bolela mofuta wa phetapheto o fumanehang moleng wa pele le wa bobedi. (1)
- 4.3 Ke sebetsa sefe sa bothothokisi se sebedisitsweng moleng wa bone? (1)
- 4.4 Sejura se moleng wa bokae thothokisong ee, bohlokwa ba sona ke bofe? (2)
- 4.5 Ke mokgabiso puo ofe o sebedisitsweng moleng wa bosupa? (1)
- 4.6 Letshwao la ho bala le sebedisitsweng moleng wa 17 le 18 le bitswang, mme bohlokwa ba lona ke bofe? (2)
- 4.7 Ngola mola o le MONG oo ho ona ho sebedisitsweng tshwantshiso. O be o fane ka mohlala o le MONG wa dintho tse tshwantshisitsweng. (2)

**[10]**

**MATSHWAO OHLE A KAROLO YA C: 20**  
**MATSHWAO OHLE A PAMIRI ENA: 50**